

ANKARA (MERKEZ) CAMİ ve MESCİTLERİNDEKİ AHŞAP TAVAN GÖBEKLERİ

Demet TAŞKAN*

ÖZET

Anadolu'da Türk Süsleme Sanatları içerisinde ayrı bir önem taşıyan ahşap tavan göbeklerini, Ankara Cami ve Mescitlerinin günümüze ulaşabilmiş seçkin eserlerinde görmek mümkündür.

Ankara kent merkezindeki 12. yüzyılın sonuna tarihlenen bir, 15.yüzyıl'a ait üç, 17.-18. yüzyıldan sekiz, 20. yüzyıldan ise üç adet olmak üzere toplam on beş adet caminin sanat değerine sahip tavan göbeği olduğu anlaşılmaktadır. Bu cami ve mescitlere dair çeşitli yayınlardaki kısa bilgiler dışında, bu konuyla ilgili doğrudan bir çalışma bulunmamaktadır.

Çalışmamızda tavan göbeklerimizin yer aldığı bu on beş adet cami ve mescidin her birinin kısa mimari tanımı yanında, esas itibariyle tavan göbeklerinin süslemeleri ve diğer özellikleri detaylı bir şekilde tanıtılacaktır. Ayrıca Ankara'daki cami ve mescitlerde yer alan tavan göbeklerinin tespit edilmesi, yapım ve süsleme özelliklerinin tahlil edilerek sanat tarihi bakımından irdelenmesi ve Türk Sanatı itibariyle yerinin belirlenmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelime: Ankara, Cami, Mescit, Ahşap, Tavan Göbeği

* Araştırma Görevlisi, Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü (demet.taskan@bozok.edu.tr)

WOODEN CEILING CENTRE-PIECES IN ANKARA (CENTER) MOSQUES AND MASJIDS

ABSTRACT

It is possible to see the wooden ceiling centre-pieces, which carry a specific importance among the Anatolian Turkish decorative arts, at the mosques and masjids, which are still remaining today, in Ankara.

15 mosques, 1 from the end of the 12th century, 3 from 15th century, 8 from 17th-18th century, and 3 from 20th century at the city center in Ankara, have tavan göbeği with an artistic value. Aside from some short information about these mosques and masjids, in various publications, there are no direct studies.

Within this study, besides short architectural description of these 15 mosque and masjids with wooden ceiling centre-pieces, the decoration and other features of the wooden ceiling centre-pieces will be introduced in details. Also, locating the wooden ceiling centre-pieces at the Ankara mosques and masjids, analyzing them from the point of art history view and determining its place among the Turkish art will be objected.

Keywords: Ankara, Mosque, Masjid, Woodwork, Ceiling centre-piece

GİRİŞ

Anadolu Türk süsleme sanatlarında önemli bir yeri olan tavan göbeklerini dini (cami, mescit, türbe ve tarikat yapıları) ve sivil mimarimizin (saray, kasır, köşk ve ev) örneklerinde görmekteyiz. Çeşitli tekniklerde yapılan tavan göbekleri özellikle künde-kari ve çakma teknikleriyle yapılmış, yüzeylerine ise yapıldıkları dönemin özelliklerini yansıtan bitkisel ve geometrik süslemeler genellikle kalemişi tekniğinde işlenmiştir. Bulunduğu caminin önemi ve büyüklüğüne göre sayısı değişen tavan göbekleri, aynı yapı içerisinde birden fazla sayıda karşımıza çıkabilirler.

Sanat tarihi araştırmalarında yapılagelen çalışmalara bakıldığında, mimari süsleme öğelerinden, çini ve ahşap süslemeye yönelik çalışmaların yoğun olduğu (Akok, 1946; Ünver, 1962; Ünver, 1967; Arık, 1973; Arık, 1975; Akar,

1978; Demiriz, 1988; Demiriz, 1988; Nemlioğlu, 1989; Aytacıoğlu, 1993; Keskiner, 2011) tavan göbeklerine ise çok fazla değinilmediği (Arslan, 2005) dikkatimizi çekmiştir. Ankara kent merkezindeki cami ve mescitlerdeki sanat değerine sahip tavan göbeklerinin yer aldığı bilinmekle birlikte, çeşitli yayınlardaki kısa bilgiler (Mübarek, 1341; Öz, 1944; Akok, 1946; Akok, 1951; Anonim, 1967; Öney, 1971; Konyalı, 1978; Bayrak, 1982; Beşbaş vd., 1983; Ersoy, 1993; Akün, 1996; Boran, 2000; Uysal, 2001) dışında, bu konuya çok fazla değinilmemesi böyle bir çalışmaya yönlendirmiştir. Tespitlerimize göre Ankara'da ahşap tavan göbeğine sahip on tane cami vardır. Bu camilerden bir kısmının inşa tarihi bilinmektedir. Ancak camilerin inşa tarihi ile tavan göbeklerinin yapım tarihi aynı değildir. Tavan göbeklerinden yedisinin 18. yy, ikisinin 19. yy, birini ise 20. yy da yapılmış olabileceklerini düşünmekteyiz.

Fotoğraf No: 1

1- ALÂEDDİN CAMİSİ

Minber kitabesine göre, H.594-M.1197 yıllarında Selçuklu Sultanı Kılıçarslan'ın oğlu Mesud tarafından yaptırılmıştır. Ancak Sultan Alaeddin zamanında tamir gördüğü için onun ismiyle anılmaktadır (Boran, 2000: 52). Sultan Orhan ve Sultan Murat Dönemlerinde birtakım yenilikler ve onarımlar yapılmıştır(Beşbaş vd., 1983: 343).

Tavan Göbekleri: Camide bir adet harim tavanının ortasında bulunmaktadır. Tarihi bilinmekle birlikte süsleme özelliklerinden dolayı 19. yy da eklenmiş olacağını düşünmekteyiz. Göbek düzgün bir altıgen biçiminde olup, iki kısımdan oluşur. Merkezde Çakma ve yapıştırma künde kari tekniğiyle oluşturulmuş pano vardır. Bunun etrafında panodan kademeli bir şekilde yükseltilmiş kuşak bulunur(Fotoğraf 1). Göbekte yıldız ve altıgenlerden oluşan geometrik, kuşakta ise 'S' kıvrımlarından oluşan bitkisel bezeme vardır.

Fotoğraf No: 2

2- HACI MUSA CAMİSİ

Giriş kapısı üzerinde bulunan kitabesine göre, H.815-M.1421 yılında inşa edilmiştir (Mübarek, 1341: 24; Beşbaş vd., 1983: 380). Ancak bazı kaynaklarda H.895-M.1489 yılında inşa edildiği yazar (Öney, 1971: 70; Konyalı, 1978: 33). Ayrıca Gönül Öney kitabenin eski bir yapıdan alındığını bu yapının ise mimari özelliklerinden yola çıkarak 17. yüzyıl sonu ile 18. yüzyıla tarihlenmektedir(Öney, 1971: 70). Bizde mevcut yapının 17.-18. yüzyılda yapılmış olduğunu düşünüyoruz. .

Tavan Göbekleri: Camide bir adet olan tavan göbeği harim tavanının ortasındadır. Göbek düzgün altıgen biçimindedir ve dört kısımdan oluşmuştur. Merkezde çakma ve yapıştırma künde kari tekniğinde oluşturulmuş panoda geometrik bezemeye ve bunun etrafını çeviren üç sıra bordürde de bitkisel bezemeye yer verilmiştir (Foto. 2).

Çizim No: 1

Fotoğraf No: 3

3- YEŞİL AHI CAMİSİ

Kitabesi yoktur. Çeşitli kaynaklarda inşa tarihi hakkında farklı görüşler olsa da (Beşbaş vd., 1983: 359; Mübarek, 1341: 50) aynı mahallede bulunan, H.842-M.1426 yıllarında, Ahi Hüsameddin tarafından yaptırılmış olan, Yeşil Ahi Medresesine göre tarihlenmektedir(Öney, 1971: 82). Ancak yapı cephe düzeni, mihrap ve tavan stili bakımından 17.-18. yüzyıllara tarihlendirilir. Caminin 15. Yüzyılda var olan eski yapının üzerine yapıldığı düşünülür(Öney, 1971: 82).

Tavan Göbekleri: Caminin harim tavanının ortasında bir adet tavan göbeği bulunmaktadır. Düzgün bir altıgen biçimindeki tavan göbeği, dıştan içe doğru iki kuşak ve merkezde ise yine altıgen olarak tasarlanmış panodan meydana gelmektedir (Foto.3). Çakma ve yapıştırma künde kari tekniğinde yapılmıştır. Bordürlerde genellikle bitkisel ağırlıklı motifler görülmektedir.

Çizim No: 2

Fotoğraf No: 4-5-6

4- HACI BAYRAM CAMİSİ

Cami, Hacı Bayram Veli tarafından, H. 831-M. 1427-28 tarihinde yaptırılmış (Öney 1971: 66) H.1126-M.1714 senesinde esaslı bir onarımla birtakım değişiklikler geçirmiştir(Vakıflar Genel Müdürlüğü, 06.01.29:41).

Tavan Göbekleri: Camide üç adet tavan göbeği bulunmaktadır. Bunlardan birincisi harim tavanının ortasına, ikincisi kuzeyde bulunan kadınlar mahfiline, üçüncüsü ise kuzeydeki kadınlar mahfilinin uzantısı olan batıdaki mahfile yerleştirilmiştir. Kaynaklardaki bilgiler göz önüne alındığında caminin mimarisinin yanında diğer süsleme unsurlarının da elden geçtiği(Vakıflar Genel Müdürlüğü, 06.01.29:41) ve camideki tüm nakışların 1714 senesindeki onarımda Nakkaş Mustafa tarafından yapıldığı bilinmektedir (Akok vd., 1946:13). Tavan göbeklerinden üçü de yapım ve süsleme tekniği bakımından aynı özelliklerdedir. Bu sebeple hepsi birlikte 1714 yılında yapılan onarımda eklenmiş olmalıdır.

Harim Tavan Göbeği: Harim tavan göbeği, düzgün bir altıgen biçiminde olup, dıştan içe doğru altı bordür ve merkezde ise yine altıgen olarak tasarlanmış çakma ve yapıştırma kündekari tekniğinde yapıldığı anlaşılan panodan meydana gelmektedir. Bordürlerde genellikle bitkisel ağırlıklı motifler, kündekari kısımda ise tekniğin kendine has özelliğinden kaynaklanan geometrik süslemeler ve bunların yüzeylerinde ise yine bitkisel bezemeli kalem işi süslemeler yer almaktadır(Fotoğraf 4).

Kuzeyde Kadınlar Mahfilinde Bulunan Tavan Göbeği: Tavan göbeği düzgün bir altıgen biçiminde olup, dıştan içe doğru dört kısımdan meydana gelmektedir. Orta kısım çakma ve yapıştırma kündekari tekniğinde yapılmıştır. Etrafını üç sıra bordür çevirmektedir. Bordür yüzeylerinde ve ortadaki kündekari panonun yüzeylerinde kalem işi bezeme vardır(Fotoğraf 5).

Kadınlar Mahfilinin Batısında Bulunan Tavan Göbeği: Dikdörtgen tavan göbeği dıştan içe doğru iki bordür ve merkezde ise yine dikdörtgen olarak tasarlanmış çakma ve yapıştırma kündekari tekniğiyle yapıldığı anlaşılan panodan meydana gelmektedir. Bordürlerde bitkisel ağırlıklı motifler,

kündekari kısımda tekniğin özelliğine istinaden geometrik karakterli süslemeler ve bu parçaların yüzeylerine ise bitkisel motifli kalem işi bezemeler uygulanmıştır (Fotoğraf 6).

Çizim No: 3

Fotoğraf No: 7

5- İKİ ŞEREFELİ (RESUL EFENDİ) CAMİSİ

Kitabesine göre cami H.1085-M.1674-75 yılında inşa edilmiştir.

Tavan Göbekleri: Camide bir adet, harim tavanının ortasında tavan göbeği vardır. Göbek dikdörtgen biçiminde planlanmış ve iki kısımdan oluşmuştur. Ortadaki kısım çakma ve kabartmalı kündekari tekniğiyle oluşturulmuştur. Bunun etrafını çeviren bir sıra bordürde de bitkisel tezyinata yer verilmiştir (Fotoğraf 7).

Çizim No: 4-5

Fotoğraf No: 8-9-10-11

6- ZİNCİRLİ CAMİSİ

Kitabesi bulunmayan yapı çeşitli belge ve kaynaklara (VGM, 06.01.01:008; Beşbaş vd. 1983:407) göre M.1685 yılında Mehmet Ankaravi isimli şahıs tarafından yaptırılmıştır. Banisi hakkında fikir yürütememekle birlikte, mimari özelliklerinden 18. yy da yapılmış camilerle aynıdır. Asli planını büyük ölçüde korumakla beraber, yapıda zaman içerisinde bir takım değişiklikler (VGM, 06.01.01:008) ve H.1297-M.1879 yılında Ankara Valisi Hurşit Paşa tarafından tamir edildiğini mevcut bir kitabeden anlıyoruz.

Tavan Göbekleri: Camide, harim tavanının ortasında, kadınlar mahfili altında, kadınlar mahfili üst tavanında ve son cemaat yerinde olmak üzere toplam dört adet tavan göbeği bulunmaktadır.

Caminin tüm nakışlarının Nakkaş Mustafa tarafından M. 1714 yılında yapıldığı yapının ahşap kapısındaki kitabeden anlaşılmaktadır (Akok vd. 1946:13).

Harim Tavan Göbeği: Harim tavan göbeği, düzgün bir altıgen biçiminde olup, dıştan içe doğru üç bordür ve merkezde ise yine altıgen olarak tasarlanmış panodan meydana gelmektedir(Fotoğraf 8). Merkezdeki pano, çakma ve yapıştırma künde kari tekniğiyle yapılmıştır. Bordürlerde ve merkezde yer alan panonun yüzeyinde bitkisel bezemeli kalem işi süslemeler yer almaktadır.

Kadınlar Mahfili Altında Bulunan Tavan Göbeği: Dikdörtgen biçiminde olan tavan göbeği, dıştan içe doğru iki kısımdan meydana gelmiş olup, geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiştir(Fotoğraf 9). Merkezde yer alan dikdörtgen pano ise, ahşap çıtalarla üçgen ve dörtgenlere bölünerek dört kollu yıldızlar oluşturulmuştur.

Kadınlar Mahfili Üst Tavanında Bulunan Tavan Göbeği: Dikdörtgen tavan göbeği dıştan içe doğru üç bordür ve merkezde ise yine dikdörtgen olarak tasarlanmış çakma ve yapıştırma künde kari tekniğinde yapıldığı anlaşılan panodan meydana gelmektedir. Bordürlerde bitkisel ağırlıklı motifler, künde kari kısımda tekniğin özelliğinden kaynaklanan geometrik karakterli süslemeler vardır. Bu parçaların yüzeylerinde ise bitkisel karakterli kalemişi süslemeler bulunur (Fotoğraf 10).

Son Cemaat Yeri Tavanında Bulunan Tavan Göbeği: Dikdörtgen biçiminde olan tavan göbeği, dıştan içe doğru bir bordür ve merkezde ise yine dikdörtgen olarak tasarlanmış panodan oluşmaktadır. Ortadaki panonun yüzeyi çıtalarla geometrik şekillere bölünmüştür. Bordürde ve panonun yüzeyinde bitkisel motifli kalem işi süslemeler vardır (Fotoğraf 11).

Çizim No: 6

Fotoğraf No: 12

7- HACI İLYAS CAMİSİ

Kaynaklardan (Mübarek, 1341: 42) varlığı öğrenilen kitabesine göre, H.1112-M.1700-1701 tarihinde inşa edilmiştir. Banisi Enver Zade İbrahim Ağa'dır(Mübarek, 1341: 42).

Tavan Göbeği: Camide harim tavanının ortasına yerleştirilmiş bir adet tavan göbeği vardır(Foto 12). Tavan göbeği düzgün bir altıgen biçiminde olup dıştan içe doğru üç bordür ve merkezdeki altıgen panodan meydana gelmektedir. Merkezdeki pano çakma ve yapıştırma künde kari tekniği ile yapılmıştır. Bordürlerde bitkisel karakterli kalem işleri vardır.

Çizim No: 7

Fotoğraf No: 13-14-15

8- AĞAÇ AYAK CAMİSİ

Kitabesi bulunmamakla birlikte, çeşitli belge ve yayınlarda banisinin bilindiği ve buna göre M. 1705 civarında inşa edildiği ifade edilir(Öney, 1971: 60; Mübarek, 1341: 40; Beşbaş vd. 1983: 419). Asli planını korumakla beraber, zaman içerisinde bir takım değişiklikler, farklı kullanımlar (Mübarek, 1341: 41) ve onarımlar geçirmiştir(Öney, 1971: 260). Mimari özellikleri bakımından 18. yy da yapılmış Ankara camileriyle benzer olduğundan M.1705 tarihini inşa tarihi olarak kabul ediyoruz.

Tavan Göbekleri: Camide iki adet tavan göbeği vardır. Bunlardan birisi harim tavanının ortasına diğeri ise, harimin kuzey tarafındaki mahfilin alt yüzeyine kuzeydoğu köşeye yakın konumla yerleştirilmiştir.

Harim Tavan Göbeği: Harimdeki mevcut tavan göbeği ile M. Galip tarafından ölçeksiz çizimi yayınlanmış(Galib 1341: 41) aynı tavan göbeğinin motif, renk ve kompozisyon bakımından birbirini tutmadığı görülmektedir (Fotoğraf 15). Araştırmacıların pek değinmediği bu husus(Öney, 1971: 261), mevcut tavan göbeğinin sonradan yapıldığını ya da M. Galib'in, oldukça yüksek olan tavanda, göbeği çıplak gözle çok net görememesinden yanlış resmettiğini düşündürmektedir. Galib'in resmettiği bu göbek Burdur'da 'Baki

Beyler Evi'(Erken, 1971) olarak bilinen evin tavan göbeğiyle oldukça benzerdir. Bu nedenle de Galib'in yanlış çizim yapması dışında, başka bir yapıya ait çiziminin, yanlışlıkla Ağaç Ayak Camisi göbeği olarak kitaba koyulduğunu da düşünebiliriz.

Bununla birlikte, mevcut tavan göbeğinin incelediğimiz diğer göbeklerle yapım ve süsleme tekniği bakımından oldukça benzer olması bu göbeğin orijinal olduğunu düşündürmektedir.

M. Galib'in resmettiği tavan göbeği düzgün bir altıgen biçimindedir. Dıştan içe doğru üç kısım halinde bölümlendirilmiş ayrıca geometrik ve bitkisel motiflerle süslenmiştir. En dışta tüm göbeği çepeçevre kuşatan ve yüzeylerine kalem işleriyle nakışlar yapılmış genişçe bir bordür yer almaktadır. İkinci kısım göbeğin içerisine yerleştirilmiş ikinci bir altıgenden ibarettir. (Fotoğraf 13).

Mevcut tavan göbeği de M. Galin'in resmettiği gibi altıgen biçiminde planlanmıştır. Dıştan içe doğru beş bordür ve merkezde ise yine altıgen olarak tasarlanmış çakma ve yapıştırma künde-kâri tekniğinde yapıldığı anlaşılan bir pano yer almaktadır. Bordürlerde genellikle bitkisel ağırlıklı motifler, künde-kari kısımda ise tekniğin kendine has özelliğinden kaynaklanan geometrik süslemeler ve bunlar arasındaki parçaların yüzeylerine işlenmiş bitkisel karakterde kalem işleri görülmektedir.

Mahfil Tavan Göbeği: Mahfilde yer alan altıgen tavan göbeği daha sade ve küçük boyutta yapılmıştır. Altıgenin kenarları boyunca bitkisel süslemelere sahip bir bordür ile bunun sınırladığı alan içerisindeki geometrik süslemelerden meydana gelen bir panodan ibarettir (Fotoğraf 14).

Fotoğraf No: 16

9- SARIKADI (MİMARZADE)CAMİSİ

Kitabesi bulunmamakla birlikte, ahşap minber üzerinde H.1173-M.1759, kadınlar mahfilinde H.1198-M.1783 tarihi bulunmaktadır(Öney, 1971: 79). Bu tarihlerin inşa tarihi ya da buldukları elemanların yapım tarihi olduğuna dair bilgi yoktur. Mimari özellikleri ve çevredeki benzerleriyle kıyasladığımızda yaklaşık bu yıllarda yapılmış olmalıdır. Minber üzerindeki

tarih daha erken olduğu için buradaki M.1759 tarihini inşa tarihi olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır.

Tavan Göbekleri: Camide iki adet tavan göbeği vardır. Bunlardan birincisi harim tavanının ortasına, ikincisi ise kuzeyde bulunan müezzin mahfilinin altına yerleştirilmiştir.

Harim Tavan Göbeği: Orijinal değildir.

Müezzin Mahfilinin Altında Bulunan Tavan Göbeği: Kareye yakın dikdörtgen biçimindedir. Mahfilin alt yüzeyine, dıştan içe doğru üç sıra bordür ve merkezine daire biçiminde göbek yerleştirilmiştir. Yüzeylerine kalem işi nakışlar yapılmıştır. En dışta bulunan bordürde, açık kahverengi zemin üzerine nakşedilmiş, kıvrım dalların oluşturduğu sepete benzer motifler vardır. Bunların içerisine yerleştirilmiş çiçeklerle bir kompozisyon oluşturulmuştur (Fotoğraf 16). Bu göbek 18. yy da yapıldığını düşündüğümüz diğer göbeklerden yapım ve süsleme tekniği bakımından farklıdır. Ayrıca yüzeyinde barok karakterde süslemeler vardır. Bu özelliklerinden 19. yy da yapıldığını söyleyebiliriz.

Fotoğraf No: 17

10- TACEDDİN CAMİSİ

Kitabesine göre H.1319-M.1901 yılında Sultan 2.Abdülhamit tarafından tamir edilmiştir.

Tavan Göbekleri: Camide harim tavanının ortasında bir adet büyük ve bunun etrafında altı adet küçük tavan göbeği bulunmaktadır. Ortada bulunan oval şeklindeki tavan göbeği, ahşap parçaların yüzeye çakılmasıyla dıştan içe doğru üç kısımdan oluşturulmuştur. Birinci kısmı, göbeğin etrafını çeviren bir sıra kuşak teşkil etmektedir. İkinci kısımda, değişik biçimlerde kesilmiş ahşap parçaların birleştirilmesiyle ışın demetleri oluşturulmuştur. Üçüncü kısımda ise, ahşap parçaların çakılmasıyla güneşe benzer bir motif oluşturulmuştur (Fotoğraf 17). Etrafındaki küçük göbekler birbirinin tekrarı şeklinde ve daire biçimindedirler.

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Tanımladığımız tavan göbekleri hakkında genel bir değerlendirme yaparsak Ankara'da araştırdığımız tüm yapılar arasından her biri en az bir orijinal tavan göbeğine sahip on cami belirlenmiştir.

Aşağı yukarı tüm camilerin inşa tarihleri belli olmakla birlikte tavan göbeklerinin yapım tarihine dair elimizde herhangi bir bilgi yoktur. Ancak Hacı Bayram Camisi'nin M.1704 te, Zincirli Camisi'nin ise M.1714 te Nakkaş Mustafa tarafından tüm nakışlarının yapıldığı bilinmektedir. Öyleyse tavan göbeklerinde bulunan nakışların da göbeklerle birlikte aynı dönemde yapıldığını söyleyebiliriz. Hacı İlyas, Hacı Musa, Ağaç Ayak ve İki Şerefeli Camilerinin tavan göbekleri ve yüzeyindeki kalem işi bezeme bu iki camiyle aynı karakterdedir. Öyleyse bunlarda aynı dönemlerde yapılmış olmalıdır. Yüzeyindeki nakışlar bunlardan farklı olmakla birlikte yapım özellikleri bu göbeklere benzeyen bir diğer camide Yeşil Ahi Camisidir. Yeşil Ahi Camisi'nin tavan göbeğinin de 18. yy içerisinde yapıldığını söylemek yanlış olmaz.

Sarıkadı Camisi mahfil altında bulunan tavan göbeği, Hacı Bayram, Hacı İlyas, Hacı Musa, Ağaç Ayak, Zincirli ve Yeşil Ahi Camilerinin tavan göbeklerinden yapım ve süsleme özellikleri bakımından farklıdır. Bu göbek diğerleri gibi taklit künde kari tekniğiyle yapılmamış, çitalarla oluşturulmuştur. Yüzeyindeki bezemeler ise barok karakterlidir. Bunlardan dolayı 19. yy da yapıldığını söyleyebiliriz.

Alaeddin Camisi tavan göbeği, sözünü ettiğimiz diğer göbeklere göre oldukça basittir. Yüzeyinde bulunan bezemeler barok karakterlidir. Bu nedenle 19. yy da yapılmış olmalıdır. Taceddin Camisi tavan göbeği ise incelediğimiz tüm göbeklerden oldukça farklıdır. Burada tornadan çıkarılmış parçaların kabara şeklinde yüzeye çakıldığı görülür. 18. yüzyıla tarihlediğimiz Hacı Bayram, Zincirli, Hacı İlyas, Hacı Musa, Ağaç Ayak, İki Şerefeli ve Yeşil Ahi Camilerinin tavan göbekleri ile 19. yüzyıla tarihlediğimiz Sarıkadı ve Alaeddin Camisi tavan göbeklerinden çok farklıdır. Bunlara göre daha basit tarzda olan bu göbek yapının onarım tarihi olan 1901 yılında eklenmiş olmalıdır.

İncelenen yapıların hepsinde de harim tavanında birer göbek mevcuttur. Bununla beraber mahfil altına veya üst kısmına ikinci birer göbeğin

yerleştirildiği eserler de karşımıza çıkmaktadır. İkinci göbekler konumu itibarıyla mahfilin farklı taraflarına yapılabileceği gibi harime doğru çıkıntı yapan balkon kısmı altındaki kat ayrımı seviyesinde veya harim tavanının mahfile yakın bölümünde yer alabilir. Ağaç Ayak Camisi'nde mahfilin doğu, Zincirli Camisi'nde orta ve Sarıkadı Camisi'nde ise balkon altına yerleştirilen göbekler alt kat seviyesinde yer almaktadır. Hacı Bayram Camisi ve Zincirli Cami'lerinde ise mahfil tavanında da birer göbek bulunmaktadır. Son cemaat yerinde tavan göbeği bulunan tek yapı ise Zincirli Camisi'dir.

Biçim bakımından tavan göbeklerini altıgen, dikdörtgen, sekizgen ve oval olarak dört ayrı grupta incelemek mümkündür.

Ankara'daki tavan göbekleri genellikle altıgen biçiminde birer şemaya sahiptir. İncelenen eserlerin 8 adedinde bu şemanın uygulandığı görülmektedir. Bu yapılardan, Ağaç Ayak Camisi (Fotoğraf 15), Hacı Bayram Camisi (Fotoğraf 4), Hacı İlyas Camisi (Fotoğraf 12), Hacı Musa Camisi (Fotoğraf 2), Yeşil Ahi Camisi (Fotoğraf 3) ve Zincirli Camileri'nin (Fotoğraf 8) harim göbekleri ile Ağaç Ayak Camisinin mahfil altındaki göbeği (Fotoğraf 14) ayrıca Hacı Bayram Camisinin mahfil üst (Fotoğraf 5) tavan göbekleri altıgen biçimindedir.

İki Şerefeli Camisi'nin (Fotoğraf 7) harim, Sarıkadı Camisi (Fotoğraf 16) mahfil alt, Zincirli Camilerinin (Fotoğraf 11) son cemaat yeri, Hacı Bayram Camisi (Fotoğraf 6) ve Zincirli Camilerinin (Fotoğraf 10) ise mahfil üstündeki göbekleri dikdörtgen biçiminde şemaya sahiptir.

Oval tasarlanmış tek tavan göbeği ise, Taceddin Camisi'ne (Fotoğraf 17) aittir.

Göbeklerin yüzeylerine kalem işi tekniğinde bitkisel ve geometrik motiflerden meydana gelen bezemeler yapılmıştır (Fotoğraf 2-3-4-5-6-7-8-9-10-11-13-14-15-16).

Motif ve kompozisyon bakımından, göbek yüzeylerine yapılan bezemeleri bitkisel ve geometrik olarak ikiye ayırabiliriz.

Eserlerde kullanılan **bitkisel motifler** geometrik süslemelere göre çok daha fazladır. Ancak bunları tavan göbeklerinin yüzeyini süsleyen kalemişi bezemelerde görmekteyiz. Hatayiler, hançer yaprakları, karanfiller, laleler gibi

bitkisel motifler yalnız kalemişlerinde değil, Türk süsleme sanatlarının hemen her alanında karşımıza çıkan motiflerdendir.

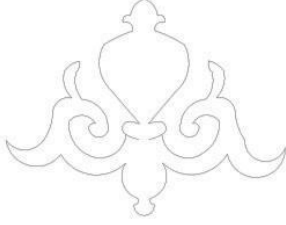

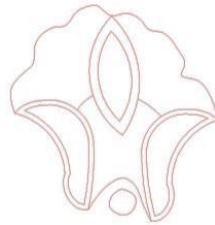
Ankara'daki eserlerimizdekiler ise kendi içerisinde ortak ve farklı özellikler sergilemekle birlikte, genel bir üslup birliği göstermektedir. Farklı dönemlerde inşa edilen çeşitli eserlerde böyle bir uyumun mevcudiyeti, eserlerin birçoğunun aynı tarihlerde onarıldığını, bu onarımlar esnasında da bilhassa Zincirli Camii süslemelerinin örnek alınarak kalemişlerinin yenilendiği akla getirmektedir.

Bitkisel motifler büyük oranda tavan göbeklerini kuşatan bordürlere ve bir düzen içerisinde birbirlerini tekrar ederler. Bu sayede kendi içerisinde de simetrik bir kompozisyon meydana getirilmektedir. Bitkisel motiflerin bordürleri boşluk kalmayacak şekilde doldurduğu görülmekle birlikte, az sayıda eserde daha sade süslemeler mevcuttur. Bitkisel motifleri stilize motifler ve doğal motifler olarak iki başlıkta inceleyebiliriz.

Stilize Motifler, bitkisel motifler altında değerlendirdiğimiz ilk gruptur. Palmet, hançer yaprağı, hatayi, penç ve şemse olmak üzere 5 farklı motif görülür.

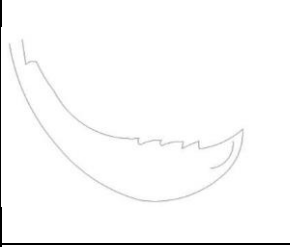
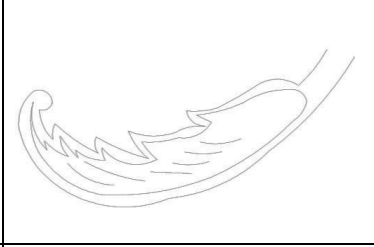
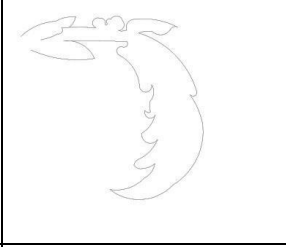
Palmet motifi alışılmış düzeninde değil, genellikle stilize edilerek verilen simetrik kıvrımların uç kısmında farklı biçimlerde sunulduğu görülmektedir. Üç farklı tipi görülür.

Palmet motifi, tek başına kompozisyonu oluşturduğu gibi, papatyayla birlikte ya da şemselerin uç kısımlarına yerleştirilmiştir.

		
1	2	3
Yeşil Ahi Camisi		Zincirli Camisi

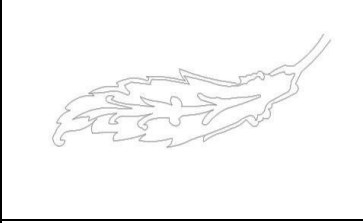
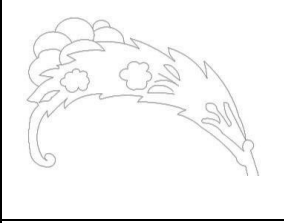
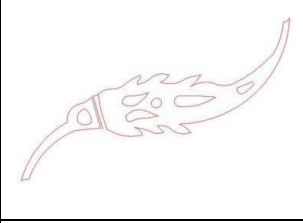
Hançer Yaprakları biçimleri bakımından iki tip halinde sınıflandırılabilir. Altı farklı hançer yaprağı görülür.

Tip1- Tek Kenarı Hareketli ve İçi Boş

		
1	2	3
Ağaç Ayak Camisi	Hacı Bayram Camisi	Zincirli Camisi

Tip biri kendi arasında uç kısmı sağa, sola ve aşağı bakanlar şeklinde üçe ayırabiliriz.

Tip2 -Her iki Kenarı Hareketli ve İçi Dolu

		
1	2	3
Hacı Bayram Camisi	Zincirli Camisi	Zincirli Camisi

Tip ikiyi de kendi içerisinde uç kısmı aşağı ve yukarı bakanlar şeklinde iki ve iç dolguları bakımından da, içi dal ve yapraklarla, çiçeklerle ve yalnızca yaprakla dolgulananlar şeklinde üç grupta inceleyebiliriz.

Hançer yaprakları Hacı Bayram, Ağaç Ayak ve Zincirli Camii'lerinde yoğun olarak görülmekle birlikte üslup açısından birbirlerine benzer özellikler

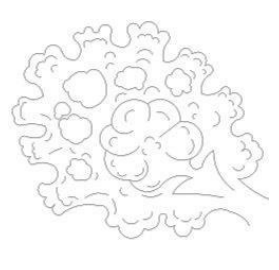
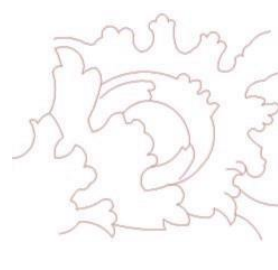
sergilemektedirler. Bordürlerde görülen hançer yaprağı, genel olarak karanfil, hatayi ve şemseler arasına yerleştirilmiş, kıvrım dallarla bu motiflere bağlı bir biçimde kompozisyon bordür boyunca devam ettirilmiştir.

Tip birde gördüğümüz hançer yapraklarının benzerlerini Hacı Musa Camii tavan nakışlarında ve eski Ankara evlerinin tavan süslemelerinde görmekteyiz(Akok, 1951).

Tip ikinin benzer örneklerinden içi çiçekle dolgulananları Ankara Nazım Çerkeş evinin tavan süslemelerinde(Akok, 1951: 55), İstanbul Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camisi (Derman ve Birol, 2015: 27) çini panolarda, Rüstem Paşa Camisi çini süslemelerinde (Derman ve Birol, 2015: 29) görmekteyiz.

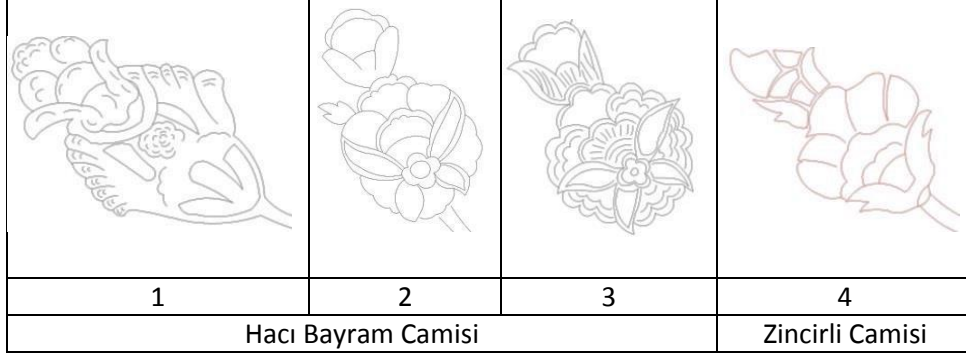
Hatayiler tipolojik bakımdan iki ana başlık altında sınıflandırılabilir. İki tipe ayırdığımız hatayiler altı farklı motiften oluşur.

Tip 1- Taç Yaprakları Üç Dilimden Oluşanlar

		
1	2	3
Hacı Bayram Camisi	Hacı Bayram Camisi	Zincirli Camisi

Tip biri kendi içerisinde taç yaprakları sivri ve yuvarlak dilimlerden oluşanlar şeklinde iki grupta incelemek mümkündür.

Tip 2- Uç Kısımları Stilize Birer Palmetle Taçlananlar

Bunu da kendi içerisinde uç kısımlarında bulunan palmetlere göre yedi ve beş yapraklılar olarak iki gruba ayırabiliriz.

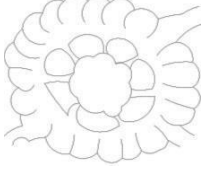
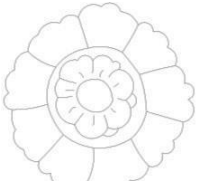
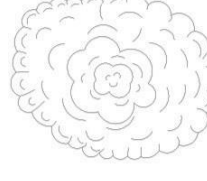
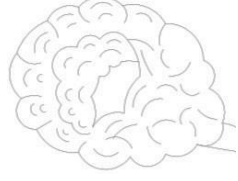
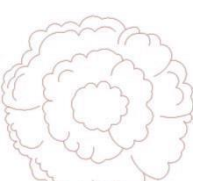

Tip birin benzer örneklerini eski Ankara evlerinin tavan süslemelerinde(Akok, 1951: 30), İstanbul Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camisi çinilerinde (Derman ve Birol, 2015: 97-99) ve mahfil altında bulunan kalemşi süslemelerde, Atik Valide Camisi çinilerinde(Derman ve Birol, 2015: 70), İstanbul Rüstem Paşa Camisi duvar çinilerinde (Derman ve Birol, 2015: 82), İstanbul Eyüp Sultan Türbesi çini süslemelerinde(Derman ve Birol, 2015: 69), Manisa Muradiye Camisi çinilerinde (Derman ve Birol, 2015: 75) görmekteyiz.

Tip ikinin benzerleri ise eski Ankara evlerinin (Akok, 1951: 30) ve Ankara Eyüp Mescidi (Uysal, 2001: 132) tavan süslemelerinde görülmektedir.

15. yüzyıldan beri Türk süsleme sanatlarında görülmeye başlayan stilize edilmiş bu motif, sonraki dönemlerde de pek sevilmiş ve yoğun bir yelpazede uygulanmıştır(Keskiner, 2011: 10). Hacı Bayram ve Zincirli Camii'lerinde gördüğümüz hatayiler üslup açısından birbirine çok benzemektedir.

Hatayiler, genel olarak karanfil, lale, papatya, şakayık ve hançer yapraklarıyla birlikte kompozisyonu oluşturmaktadır.

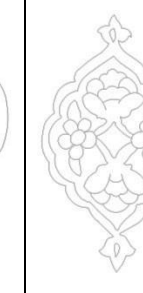
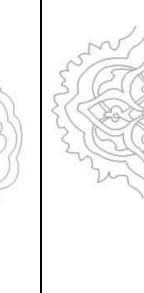
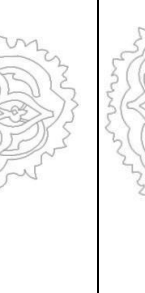
Penç, hatayi grubundandır ve şakayık, narçiçeği, gül gibi bir çiçeğin tepeden görünümünün stilize edilmiş halidir(Bakır, 1999, 191). Genellikle rumiler ve kıvrım dallarla birlikte verilen pençler Hacı Bayram, Zincirli ve Yeşil Ahi Cami'lerinde benzer motiflerle karşımıza çıkar. Altı farklı penç motifi bulunur.

		
1	2	3
Hacı Bayram Camisi		
		
4	5	6
Zincirli Camisi		Yeşil Ahi Camisi

Benzer motiflerini eski Ankara evleri tavan(Akok, 1951: 29), Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camisi(Derman ve Birol, 2015: 59), Eyü Sultan Türbesi(Derman ve Birol, 2015: 57), Edirne Selimiye Camisi(Derman ve Birol, 2015: 53), Rüstem Paşa Camisi(Derman ve Birol, 2015: 56) çini süslemelerinde de görebiliriz.

Şemseler, Hacı Bayram ve Ağaç Ayak Cami'sinde birbirini tekrar eden kompozisyonlar halinde verilmiştir. Genellikle iç kısımlarına birer hatayı veya kıvrım dallardan ibaret birer süsleme yerleştirilmiştir ve süslemesinin düzeni bakımında simetriktir. Bu tarz süslemeler değişik malzeme ve yerlerde karşımıza çıkmakla birlikte özellikle çini sanatımızda görülmektedir. Ankara'da Nazım Çerkeş Evi (17.yüzyıl) (Akok, 1951: L.XLI), Yusuf Oğraş Evi (17.yüzyıl) (Akok, 1951: L.XLI) tavan süslemelerinde şemse motiflerinin birebir örneği görülmektedir. Dolayısıyla bu motifin sadece dini mimaride değil sivil yapıların da süsleme programında tercih edildiği ve 1714 tarihli Hacı Bayram Cami süsleme programında kullanılmaya adeta bir temel teşkil ettiği belirtilebilir.

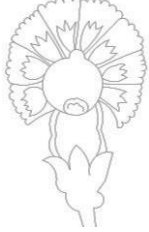
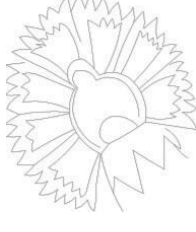
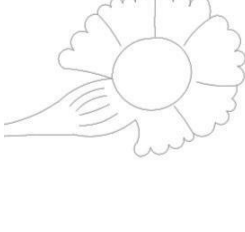

Şemseleri dilimli şemseler, düz şemseler ve hançer yapraklarının oluşturduğu şemseler olarak üç tipe ayırabiliriz. Bunların iç kısımları genellikle rumi, palmet, papatya ve tek örnekte ise hatayi ile dolgulanmıştır.

				
1	2	3	4	5
Hacı Bayram Camisi			Ağaç Ayak Camisi	

Şemse motiflerinin benzerleri eski Ankara evlerinin tavanlarında(Akok, 1951: 56), Ankara Poyracı Mescidi tavan süslemelerinde(Uysal, 2001: 128), Edirne Selimiye Camisi(Bakır, 1999: 314), İstanbul Sultan Ahmet Camisi(Bakır, 1999: 312), İstanbul Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camisi (Bakır, 1999: 310) ve İstanbul Tophane Kılıç Ali Paşa Camisi çini süslemelerinde (Bakır, 1999: 326) görülmektedir.

Doğal Motifler

Karanfillerin esas kökeni Asya ve Anadolu'dur (Ünver, 1967: 5) ve erken uygulamalarından birisini 14.yüzyıla tarihlenen Candaroğlu Mahmut Bey Camii'nde yine kalemışlerinde görmek mümkündür(Uysal, 2001: 140).

			
1	2	3	4
Hacı Bayram Camisi		Zincirli Camisi	Ağaç Ayak Camisi

Karanfilleri de kendi içerisinde yaprakları yuvarlak dilimli, sivri dilimli ve düz yapraklılar olarak üç tipe ayırabiliriz.

Yaprakları yuvarlak dilimli ve düz yapraklı tipin benzer örneklerini eski Ankara evlerinde (Akok, 1951: 29) görmekteyiz.

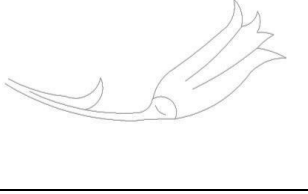
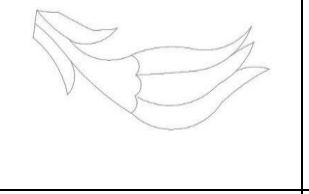
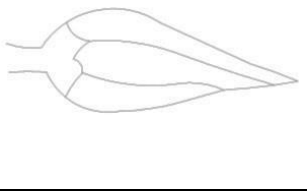
Sivri dilimli yaprağı buluna örnekleri ise Edirne Selimiye Camisi çini süslemelerinde (Bakır, 1999: 308), İstanbul Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camisi mihrap yan duvarlarında bulunan bordürlerde (Derman ve Birol, 2015: 122) ve Sultan Ahmet Camisi çini süslemelerinde (Derman ve Birol, 2015: 122) görülmektedir.

Yaprakları yuvarlak dilimli karanfillerin benzer örneklerini ise, Manisa Muradiye Camisi çini süslemelerinde (Derman ve Birol, 2015: 123) görmekteyiz.

Karanfiller, hatayi, şakayık, hançer yapraklarıyla birlikte kullanıldığı gibi bazı örneklerde tek başına da kullanılmıştır.

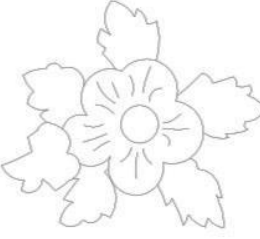
Laleler, Beyşehir Eşrefoğlu Süleyman Bey Hamamı sıcaklık köşe halvetlerinin duvarlarında (Uysal, 2001: 140) ve Kastamonu Candaroğlu Mahmut Bey Camisi (14.yüzyıl) kalemişlerinde erken dönemlerde de resmedildiği bilinmekle birlikte, esasen Lale Devri ve sonrasında yaygınlaşmıştır. 16.yüzyıldaki yuvarlağa yakın formu, 18.yüzyıla doğru uzayarak daha ince bir gövdeye dönüşmüştür. Lale devrindeki eserlerde de bu durum izlenebilmektedir (Bakır, 1999: 207).

Laleleri, yaprakları açık ve kapalı olanlar şeklinde iki başlık halinde incelemek mümkündür.

		
1	2	3
Hacı Bayram Camisi	Zincirli Camisi	Ağaç Ayak Camisi

Hacı Bayram, Ağaç Ayak ve Zincirli Camii'leri lale motifinin görüldüğü üç eserdir. Buradaki motifler inceliçi daralan taç yapraklarıyla 18. yüzyıl özelliği göstermektedir. Bu tip laleleri Ankara'nın eski evlerinin tavanlarında görüyoruz(Akok, 1951: 29).

Bahar dalı, hemen tüm eserlerde görülmekle birlikte birbirleriyle benzer niteliklerdedir. Buna örnek olarak Yeşil Ahi Camii tavan göbeğindeki kalem işi gösterilebilir.

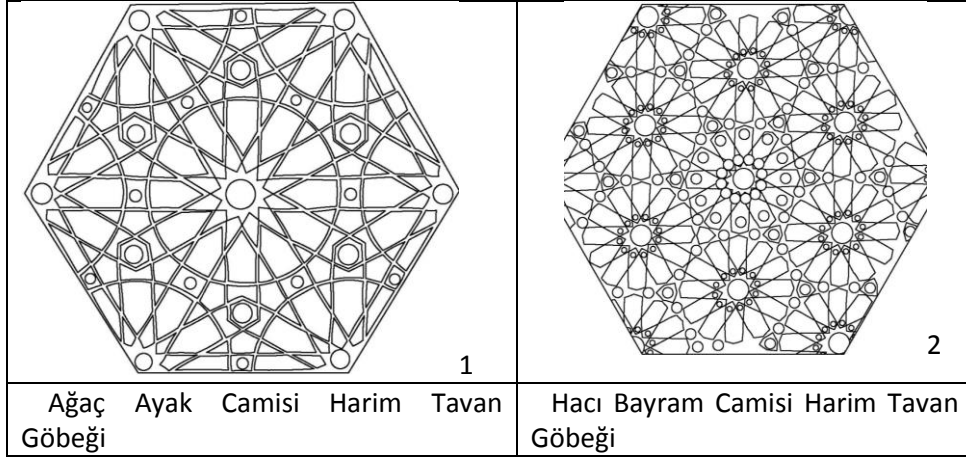

1
Yeşil Ahi Camisi

Bu motifin benzer örnekleri Hürrem Sultan Türbesi, Rüstem Paşa Camisi, Ayasofya Kütüphanesi ve Eyüp Sultan Türbesi çinilerinde görüyoruz(Bakır, 1999: 342,343,349,351). Ancak bunlarda bahar çiçekleri ağacın dallarındadır. Yeşil Ahi Camisi tavan göbeğinde ise yapraklarla birlikte tek başına kullanılmıştır. Ağaç ya da dala bağlı değildir.

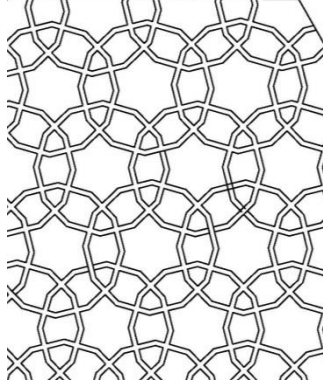
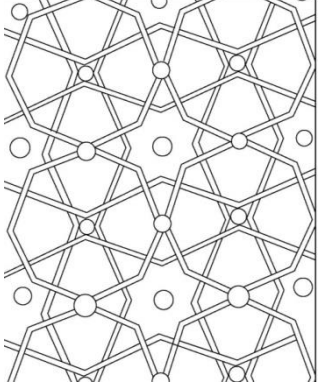
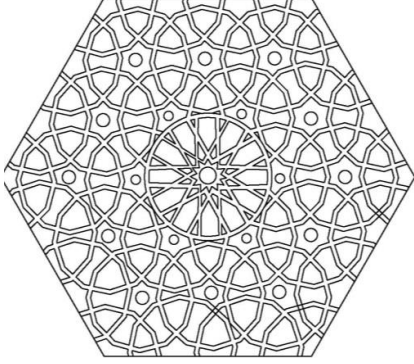
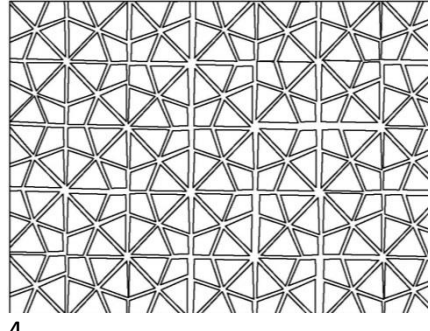
Geometrik Motiflerin, özellikle tavan göbeklerinin meydana geldiği künde kari tekniğinden doğduğunu görüyoruz. Çoğunlukla taklit künde kari tekniğiyle oluşturulan göbeklerde yıldızlar ya da çokgenlerin geçmesiyle oluşan kompozisyonlar uygulanmıştır.

Onikili yıldız kompozisyonu, Ağaç Ayak Camisi ve Hacı Bayram Camisi harim tavan göbeklerinde görülür. Ahşap malzemede genelde künde kari tekniğinde gördüğümüz bu kompozisyon alçı, çini mozaik ve taşta da uygulanmıştır.

Ankara Ahi Elvan Camisi (M.1413), Çorum Ulu Camisi (M.1306), ve Kahire Kayıtbay Camisi (M.1475) minberlerinde; Gebze Çoban Mustafa Paşa Camisinin (1523) ahşap kapı kanadında; Ankara Hacı Arap Camisi (14.yy) ve Edirne Şah Melek Camisi (1429) alçı mihrabında; Niğde Sungur Bey Camisi (1223) doğu portalinde görülür(Demiriz, 2004: 167).

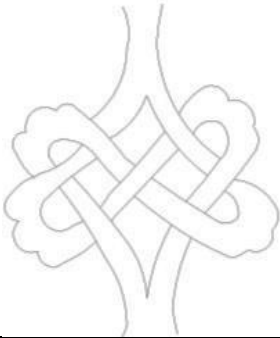
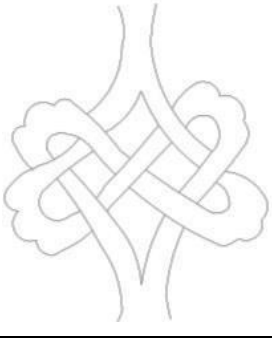
Çokgenlerin geçmesiyle oluşan kompozisyon, Hacı İlyas Camisi, Yeşil Ahi Camisi ve İki Şerefeli Camisi harim tavan göbeklerinde, Zincirli Camisi mahfil altında görülür.

	
<p>1 Hacı İlyas Camisi Harim Tavan Göbeği</p>	<p>2 İki Şerefeli Camisi Harim Tavan Göbeği</p>
	
<p>3 Yeşil Ahi Camisi Harim Tavan Göbeği</p>	<p>4 Zincirli Camisi Mahfil Altı Tavan Göbeği</p>

Hacı İlyas Camisi ve Yeşil Ahi Cami harim tavan göbekleri onikigenlerin geçmesiyle, İki Şerefeli Camisi harim tavan göbeği ile Zincirli Camisi mahfil altı tavan göbeği ise sekizgenlerin geçmesiyle kompozisyon oluşturur. Onikigenlerin geçmesiyle oluşan bu kompozisyonun örneklerini ahşap, çini ve mermer malzemede görüyoruz. Aksay Ulu Camisi (M.1116/1155) ve Çorum Ulu Camisi (M.1306) ahşap minberinin korkuluk şebekesi; Diyarbakır Safa Camisi (15.yy) ve İstanbul Mahmut Paşa Türbesi (15.yy sonu) duvar çinileri, İstanbul Rüstem Paşa Camisi (M.1561) ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Camisi (M.1562-65) mermer minberlerinin korkuluklarında görülür(Demiriz, 2004:151).

Düğüm motifi, diğer motifleri birbirine bağlayan kıvrım dallarla oluşturulmuştur. Bunlar bitkisel unsurların oluşturduğu geometrik motiflerdir. Yalnızca şemseler arasına yerleştirilmiştir.

Bazı geometrik hatları meydana getiren unsurlar bitkisel motiflerden oluşsa da ortaya çıkan motifin bütünü geometriktir. Ağaç ayak ve Hacı bayram Cami'lerindeki düğüm motifleri birbirlerinin birer eşi niteliğindedir. Ayrıca Nazım Çerkeş Evi (18.yüzyıl) tavan göbeği (Akok, 1951: L.XLI) bordüründe bu motifin bir eşini daha bulabilmekteyiz.

	
1	2
Ağaç Ayak Camisi	Hacı Bayram Camisi

Düğüm motifi benzer örneklerini Ankara Poyracı Mescidi kalemişlerinde (Uysal, 2001:128) görmekteyiz.

Tavan göbeklerinin hepsi de ahşap malzemeyle yapılmış ve birçoğunda çakma ve yapıştırma künde kari tekniği kullanılmış, bir kısmı da çakma tekniğiyle yapılmıştır. Tavan göbeklerinin dokuz adedinde çakma ve yapıştırma künde kari tekniği kullanılmış, ikisi ise parça çakılmasıyla oluşturulmuştur. Çakma ve yapıştırma künde kari tekniğinde göbeği bulunan yapılar, Alaeddin Camisi, Ağaç Ayak Camisi, Hacı Bayram Camisi, Hacı İlyas Camisi, Hacı Musa Camisi ve Zincirli Camileridir. İki Şerefeli Camisi tavan göbeğinde ise çakma ve kabartmalı künde kari tekniği kullanılmıştır. Manisa Muradiye Camisi (15.yüzyıl), İstanbul Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camisi(15.yüzyıl)

mahfil tavanında; Ankara'da Dede Bayrak Evi (17.yüzyıl), Nazım Çerkeş Evi (17.yüzyıl), Etnografya Müzesi Sünnet Odası (17.yüzyıl), Osman Varol Evi (17-18.yüzyıl) ve Burdur Baki Beyler Evi Baş Oda(Erken, 1971) tavan göbekleri hem dini hem de sivil mimarideki künde kari tekniğinde yapılan benzerleri arasında sayılabilir. Parça çakılarak yapılan göbekleri ise kendi içerisinde, eşkenar dörtgen parçaların ve ahşap çıtaların çakılmasıyla oluşturulan göbekler şeklinde ikiye ayırabiliriz. Bunlardan Ağaç Ayak Camisi mahfil altı tavan göbeği eşkenar dörtgen, Sarıkadı Camisi mahfil altı ve Zincirli Camisi'nin mahfil altı ve son cemaat yeri göbekleri ahşap çıtaların çakılmasıyla oluşturulmuştur. Ahşap çıtaların çakılmasıyla oluşturulmuş tavan göbeklerine Kula Soğukkuyu Camisi harim tavan göbeği verilebilir(Bozer, 1990:40). Zincirli Camisi kapısında adı bulunan ve Hacı Bayram Camisi'nin nakışlarını yapan Nakkaş Mustafa'nın ve onun tarafından kurulduğu düşünölen(Akok vd., 1946:13) mektepten yetişen ustaların, H.1203- M.1788-1789 senesine kadar Ankara'daki çeşitli eserlerde çalıştıkları tahmin edilmektedir (Akok vd., 1946:13).

Kuyulu Mescid'in nakışları ile Nakkaş Mustafa tarafından yapılan Zincirli ve Hacı Bayram Camisi nakışları arasında üslup farkı bulunmaktadır (Akok vd., 1946:13). Bu mescidin nakışları üslup ve renk itibariyle diğerlerine benzememektedir(Akok vd., 1946:13). Bunun nakkaşı Nakkaş Mustafa'dan önce yaşadığına göre, aynı nakkaşın kurduğu mektepten başka bir mektebe mensup olabilir (Akok vd. 1946:13).

Ankara'da Mururi Mahallesi'nde Kadıncızâde Abdullah Efendi Konağı, Bayracı Mahallesi'nde Enverzade İbrahim Ağa Konağı, Kecik Mahallesi'nde Derviş Ağa Evi, Karamusalla Mahallesi'nde Tiritzade Bay İsmail Evi, Bay Rüstem Mahallesinde, Süleyman Evi gibi 18. yüzyıl içerisinde inşa edilmiş konutların nakışlarının da Nakkaş Mustafa veya aynı ekolden gelen ustalar tarafından yapıldığı tahmin edilmektedir (Akok vd. 1946:13). 1714 ile 1789 seneleri arasında inşa edilen camilerdeki kalem işlerinin yukarıda bahsi geçen evlerdekiyle neredeyse bire bir olduğu gözlenmektedir.

Nakkaş Mustafa'dan sonra ise 1823 yılına kadar ikinci bir usta ekolünün varlığı tahmin edilmekle(Akok vd. 1946:13) birlikte usta adı bilinmemektedir. Örneğin Direkli Mahallesi'nde Yüzbaşı Süleyman Evi, Kattani Mahallesi'nde Hacı Halil Evi, Koyunpazarı'nda Kasap Osman Çavuş

Evi, Tahtakale’de Toygarzadelerin Evi, Leblebici Mahallesi’nde Ormancı Halil Evi gibi 18.yüzyılın sonu ile 19.yüzyılın ilk yarısında inşa edilmiş evlerin nakışlarının Nakkaş Mustafa ekolünden farklı ellerden çıktığı ifade edilmektedir(Akok vd. 1946:13).

SONUÇ

Sonuç olarak; günümüze ulaşabilen ahşap tavan göbeklerine sahip on eserden yedi tanesi 18. yy’a, iki tanesi 19. yy’a ve bir tanesi ise 20.yy’a tarihlenir. Ankara’da tavan göbeğine sahip on tane camiden yedisinin aynı teknik ve süsleme özelliklerine sahip olduğu görülmektedir. Sivil mimari örneklerinin de aşağı yukarı benzer olması bölgenin kendine has bir üslubunun var olduğunu ortaya koyar.

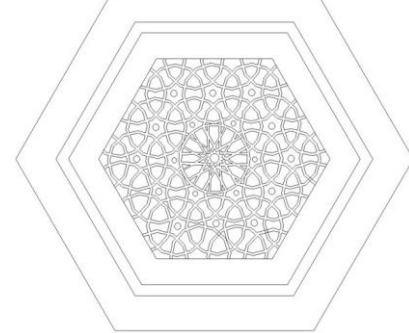
Fotoğraf 1: Alaeddin Camisi Tavan Göbeği

Fotoğraf 2: Hacı Musa Camisi Tavan Göbeği

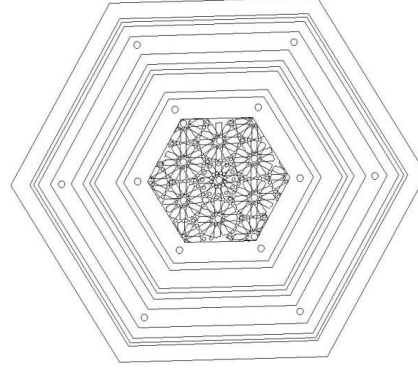
Fotoğraf 3: Yeşil Ahi Camisi Tavan Göbeği

Çizim 1: Yeşil Ahi Camisi Tavan Göbeği

Fotoğraf 4: Hacı Bayram Camisi Harim Tavan Göbeği

Çizim 2: Hacı Bayram Camisi Harim Tavan Göbeği

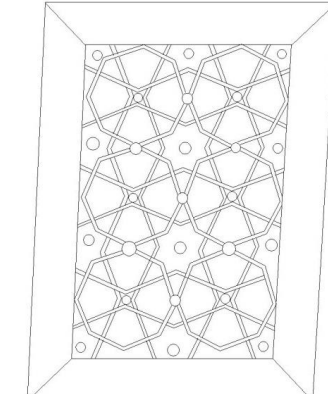
Fotoğraf 5: Hacı Bayram Camisi Kuzeyde Kadınlar Mahfilinde Bulunan Tavan Göbeği

Fotoğraf 6: Hacı Bayram Camisi Batıda Kadınlar Mahfilinde Bulunan Tavan Göbeği

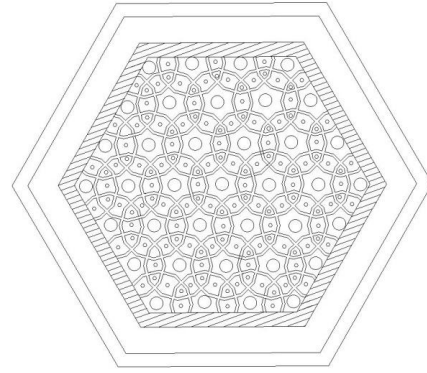
Fotoğraf 7: İki Şerefeli Camisi Tavan Göbeği

Çizim No 3: İki Şerefeli (Resul Efendi) Camisi

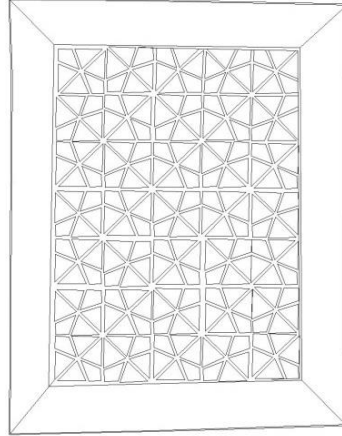
Fotoğraf 8: Zincirli Camisi Harim Tavan Göbeği

Çizim No 4: Zincirli Camisi Harim Tavan Göbeği

Fotoğraf 9: Zincirli Camisi Mahfil Altında Bulunan Tavan Göbeği

Çizim No 5: Zincirli Camisi Mahfil Altı Göbek

Fotoğraf 10: Zincirli Camisi Mahfil Tavan Göbeği

Fotoğraf 11: Zincirli Camisi Son Cemaat Yeri Bulunan Tavan Göbeği

 <p>Fotoğraf 12: Hacı İlyas Camisi Tavan Göbeği</p>	 <p>Çizim No 6:Hacı İlyas Camisi Tavan Göbeği</p>
 <p>Fotoğraf 13: Ağaç Ayak Camisi M.Galib'in çizdiği tavan göbeği</p>	 <p>Fotoğraf 14: Ağaç Ayak Camisi Mahfil Tavan Göbeği</p>
 <p>Fotoğraf 15: Ağaç Ayak Camisi Harim Tavan Göbeği</p>	 <p>Çizim No 7:Ağaç Ayak Camisi Harim Tavan Göbeği</p>

Fotoğraf 16: Sarıkadı Camisi Mahfil Alt Tavan Göbeği

Fotoğraf 17: Taceddin Camisi Tavan Göbeği Detay

KAYNAKÇA

- Akar, A., Keskiner C. (1978). *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*, Tercuman Sanat ve Kültür Yayınları, İstanbul.
- Akgün, N. (1996). *Burası Ankara*, Ankara Kulübü Yayınları, Ankara.
- Akok, M. (1951). *Ankara'nın Eski Evleri*, Ankara Etnografya Müzesi Yayınları, Ankara.
- Akok, M. (1946). Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Candaroğlu Mahmut Bey Camii, *Belleten*, Sayı. X, ss.293-301.
- Akok, M., Gökoğlu A. (1946). *Eski Ankara Evleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara.
- Anonim. (1967). *Ankara İl Yıllığı*, Ankara.
- Arık, R. (1973). *Batılılaşma Dönemi Türk Mimarisi Örneklerinden Anadolu'da Üç Ahşap Cami*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Arık, R. (1975). Resimli Türk Evlerinden İki Örnek, *Sanat Dünyamız*, Ankara, ss.7-14.
- Arslan, H. (2005). Osmanlı Mimarisinde Ahşap Tavan Göbekleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Aytaçoğlu, L. Z. (1993). İstanbul Lale Devri Mimari Bezemesi (1703-1730), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bakır, S. T. (1999). İznik Çinileri ve Gülbenkyan Koleksiyonu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Bayrak, O. (1982). *Türkiye Tarihi Yerler Kılavuzu*, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Beşbaş, N. vd., (1983). *Türkiye’de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, C.I (İlaveli II Baskı), Ankara.
- Boran, A. (2000). *Anadolu’daki İç Kale Camii ve Mescitleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Bozer, R. (1990). *Kula’da Türk Mimarisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Demiriz, Y. (1988). 16.yy. Türk Süsleme Sanatında Naturalist Akımın Gelişmesi. *Mimar Sinan Dönemi Türk Mimarlığı ve Sanatı*, ss.103-105.
- Demiriz, Y. (1988). Mimar Sinan’ın Yapılarında Kalem İşleri, *VI. Vakıf Haftası Kitabı*, ss. 315-324.
- Demiriz, Y. (2004). İslam Sanatında Geometrik Süsleme, Yorum Sanat Yayınları, İstanbul.
- Derman Ç., Birol, İ. (2015). Türk Tezyini San’atlarında Motifler, Kubbealtı Yayını, İstanbul.
- Erken, S. (1971). Burdur’da Eski Bir Türk Evi, *Önasya*, Sayı. 7, ss. 10-11.
- Ersoy, A. (1993). 14.-15.yy. *Osmanlı Ağaç İşçiliği*, Atatürk Eğitim Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Eyice, S. (1922). 1859 Yılında Ankara’da Bir Alman Seyyahı, *Ankara Dergisi*, Sayı.1, ss.11-15.
- Keskiner, C. (2011). *Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Konyalı, İ. H. (1978). *Ankara Camileri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Mübarek, G. (1341). *Anadolu Türk Asar-ı Mahkukatı Tatbiatına Esas Umumi Bir Nazır Ankara Kabristanlar, Mescitler Camiler*, Devlet Matbası, İstanbul.
- Nemlioğlu, C. (1989). 15,16,17.Yüzyıl Osmanlı Mimarisinde Kalem İşleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Öney, G. (1978). *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Öney, G. (1971). *Ankara’da Türk Devri Dini ve Sosyal Yapıları*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Öz, T. (1944). Tavanlarımız, *Güzel Sanatlar Dergisi*. Sayı.5, ss. 29-38.
- Tunçer, M. (1985). Ankara Kent Dokusu Koruma ve Geliştirme Planlama Çalışmaları, *İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı Bildirileri*, ss. 209-213.

Uysal, Z. (2001). Ankara Mescitlerinde Kalem işi Süslemeler (14-15.yüzyıl), Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Ünver, S. (1962). Edirne’de Mimari Eserlerimizdeki Tabii Çiçek Süslemeleri Hakkında, Vakıflar Dergisi, Sayı. V, ss. 15-17.

Ünver, S. (1967). Çiçek Tarihimizde Türk Karanfilleri, Türk Etnografya Dergisi, Sayı. 9, ss. 5-7.